

CRIZA CEHOSLOVACĂ SAU CEL MAI TENSIONAT MOMENT DIN ISTORIA RELAȚIILOR ROMÂNNO-SOVIETICE

Prof. univ. dr. Florin PASCARU

Universitatea din București

DOI: 10.55535/GMR.2025.1.13

Romania's posture in the Czechoslovak crisis, the supporting attitude that Nicolae Ceaușescu showed towards the leadership in Prague and the independence that the Romanian leader expressed in foreign policy made it possible for him to predict that a similar invasion would take place at the borders of Romania immediately after the invasion of Czechoslovakia.

As a result, Romania took several measures to defend the national territory, and the Romanian people were alerted to the real war. Thus, the Romanian armed forces began to mobilize, the secret services launched specific operations, the Romanian people were enlisted, the territory of Romania was prepared and a new military doctrine was initiated, all those actions being intended to defend the national territory.

Keywords: 1968 Czechoslovak crisis; Nicolae Ceaușescu; military measures; Romanian armed forces; national territory;

INTRODUCERE

Venirea lui Alexander Dubček¹ și a echipei sale la conducerea Cehoslovaciei, deși era văzută de către poporul cehoslovac drept calea cea mai favorabilă pentru redresarea economică a țării, a stârnit o îngrijorare profundă în rândul conducătorilor statelor membre ale Tratatului de la Varșovia. În afară de București, în celelalte capitale ale organizației s-a instaurat teama că Cehoslovacia va trăda cauza comunistă și va îmbrățișa capitalismul, căzând în capcana imperialismului de tip occidental. Această îngrijorare a fost susținută de ideea că Cehoslovacia avea graniță comună cu Republica Federală Germană/RFG, iar Dubček avea interesul de a reaprinde relațiile diplomatice atât cu RFG, cât și cu celelalte state capitaliste. De altfel, Cehoslovacia tocmai ce semnase, în acea perioadă, un contract prin care se urmărea construirea unei autostrăzi care ar fi trebuit să lege orașele Nuremberg și Praga (AMAE, dosar nr. 1238/1968, f. 56). Era clar că cehoslovacii nu se mai mulțumeau doar cu puținul oferit de URSS și de ideologia comunistă.

TRANZIȚIA SPRE UN NOU TIP DE SOCIALISM. PRELIMINARIILE INVAZIEI TRUPELOR TRATATULUI DE LA VARȘOVIA ÎN CEHOSLOVACIA

Cehoslovacia intrase, în ultimii ani ai regimului lui Antonín Novotný (începând cu anul 1960), într-o criză economică ce a redus nivelul de confort cu care era obișnuit poporul cehoslovac. Această situație a produs numaidecât mișcări sociale și scindări în cadrul Partidului Comunist Cehoslovac. Acesta este contextul în care, începând cu anul 1965, în interiorul partidului s-a format o aripă reformistă (Cașu), avându-i ca membri, printre alții, pe Alexander Dubček, Josef Smrkovský, Ota Šik, Martin Dzúr, Otakar Riřirj, Oldrich Cernic și Ludvík Svoboda (Pascaru, 2023, p. 325).

¹ Alexander Dubček (1921-1992) a fost un politician slovac, secretar al Partidului Comunist al Cehoslovaciei.

Cehoslovacia intrase, în ultimii ani ai regimului lui Antonín Novotný (începând cu anul 1960), într-o criză economică ce a redus nivelul de confort cu care era obișnuit poporul cehoslovac. Această situație a produs numaidecât mișcări sociale și scindări în cadrul Partidului Comunist Cehoslovac. Acesta este contextul în care, începând cu anul 1965, în interiorul partidului s-a format o aripă reformistă.

Novotný nu mai avea niciun sprijin din partea Kremlinului, aceasta și pentru că a criticat modul în care s-a schimbat conducerea de la Moscova în toamna anului 1964. Primele reproșuri au început să apară atunci când oamenii fideli Moscovei, aflați în funcțiile cheie ale statului cehoslovac, au fost înlocuiți cu membri ai taberei reformatoare, iar Uniunea Sovietică simțea că pierde controlul asupra statului cehoslovac.

Reformiștii urmăreau transformarea regimului comunist din Cehoslovacia într-un regim mai ușor de suportat, un regim cu „față umană”. Era extrem de greu să ascunzi realitatea că unele state vecine, precum RFG și Austria, țări cu care odinioară se putea concura în privința nivelului de trai, deveniseră cu mult peste nivelul de trai al Cehoslovaciei, iar poporul cehoslovac, oricât de obstrucționat era, de către cenzură, în privința informațiilor despre evoluția țărilor vecine, tot afla că acolo se trăiește mai bine, că este libertate, iar acest lucru nu făcea decât să adune frustrare. Aripa reformistă a preluat puterea în partid și în statul cehoslovac odată cu Plenara P.C. Cehoslovac, din ianuarie 1968. S-a format un nou guvern, condus de Oldrich Cernic, Ludvík Svoboda a fost numit președinte în locul atotputernicului Novotný, iar Alexander Dubček a fost ales secretar general al partidului. În luna aprilie a anului 1968, a fost pus în aplicare un „Program de acțiune” pentru redresarea societății și economiei cehoslovace. Acest program, impus de reformiștii cehoslovaci, prevedea următoarele: o mai largă libertate a presei, a exprimării și a libertății culturale, posibilitatea ca cetățeanul cehoslovac să vină cu inițiative privind dezvoltarea economică, libertatea cetățenilor de a înființa cluburi politice (Střkalin, 2005, p. 26), libertatea de mișcare a populației, limitarea influenței și a puterii poliției politice (StB), pluripartidismul politic, libertatea cetățeanului de a accede la viața politică, reforme economice menite să revigoreze economia etc. În privința presei, este adevărat faptul că statul nu mai deținea controlul asupra acesteia.

Venirea lui Dubček la conducerea statului cehoslovac nu a produs ecouri însemnate la Moscova, cu atât mai puțin la Berlin, Varșovia, Budapesta sau Sofia. Novotný nu mai avea niciun sprijin din partea Kremlinului, aceasta și pentru că a criticat modul în care s-a schimbat conducerea de la Moscova în toamna anului 1964 (Diplomația: Primăvara de la Praga). Primele reproșuri au început să apară atunci când oamenii fideli Moscovei, aflați în funcțiile cheie ale statului cehoslovac, au fost înlocuiți cu membri ai taberei reformatoare, iar Uniunea Sovietică simțea că pierde controlul asupra statului cehoslovac. De-a lungul anului 1968, între liderii cehoslovaci și cei ai statelor membre ale Organizației Tratatului de la Varșovia au avut mai multe întrevederi, precum cele de la Budapesta, Bratislava, Moscova, Karlovy Vary, Drezda și Komarno. În toate aceste întâlniri, sovieticii

doar au reproșat și acuzat, iar cehoslovacii au ascultat. România nu a fost invitată la niciuna dintre aceste întrevederi, deși era membră a organizației.

Tensiunile au tot crescut, iar cu ocazia aplicației „Sumava” din iunie 1968, sovieticii au comasat numeroase trupe la granițele Cehoslovaciei. La 21 august, peste 500.000 de trupe aparținând URSS, R.D. Germane, Ungariei, Bulgariei și Poloniei au invadat Cehoslovacia. Conducerea comunistă a fost arestată și trimisă la Moscova, iar armata sovietică s-a instalat pe teritoriul cehoslovac, unde a rămas până la căderea comunismului (Oșca et al., 1999, p. 34). Cu Gustáv Husák în fruntea țării, reformele lui Dubček au fost înlăturate. Cehoslovacia a fost readusă sub ascultare și sub ocupație.

Criza cehoslovacă a avut însă o mare însemnătate și pentru România, iar în cele ce urmează vom vedea ce a însemnat acest moment pentru istoria recentă a poporului român.

POLITICA AUTONOMĂ PROMOVATĂ DE ROMÂNIA ÎN RELAȚIILE CU URSS ÎNCEPÂND CU ANII '60

În plină criză politică, la 15 august 1968, Nicolae Ceaușescu a efectuat o vizită oficială la Praga, prilej cu care a resemnat și Tratatul de prietenie româno-cehoslovac, care tocmai își încheiase perioada de valabilitate de 20 de ani (AMAE, 1968, fasc. 1, f. 44, apud Preda, 2009, p. 275). Același lucru l-a efectuat și liderul iugoslav Iosip Broz Tito (1892-1980), la începutul aceleiași luni. Conducerea de la Kremlin, văzând vizitele celor doi lideri în capitala Cehoslovaciei, la distanțe de doar câteva zile, este posibil să își fi pus două întrebări: 1. *Oare, România, Iugoslavia și Cehoslovacia nu cumva urmăresc reînvierea Micii Antante, din perioada interbelică?* Adică o alianță în interiorul Tratatului de la Varșovia. Iar întrebarea a doua poate suna astfel: „*Oare, România, Cehoslovacia și Iugoslavia nu pot ele crea un nucleu al lumii comuniste, la care, mai târziu, să adere și alte state din sfera de control sovietică?*”. Aceste două întrebări se prea poate să fi accelerat luarea deciziei ca Cehoslovacia să fie invadată și să se încheie cu tendința liberală care a cuprins această țară. De menționat că, niciodată, nici Dubček și nici un alt lider comunist venit la putere odată cu plenara P.C. Cehoslovac din ianuarie 1968 nu au spus că ar urmări abandonarea ideologiei comuniste sau, mai grav, părăsirea vreunei alianțe al cărei

GÂNDIREA
MILITARĂ
ROMÂNEASCĂ

La 15 august 1968, Nicolae Ceaușescu a efectuat o vizită oficială la Praga, prilej cu care a resemnat și Tratatul de prietenie româno-cehoslovac, care tocmai își încheiase perioada de valabilitate de 20 de ani.

În România, Nicolae Ceaușescu aplicase de multă vreme unele idei politice pe care Dubček le urmărea pentru dezvoltarea socialismului în țara sa. Politica lui Nicolae Ceaușescu a atras însă, în numeroase rânduri, critica Kremlinului. De altfel, anul 1968 se va dovedi a fi cel mai fierbinte an în relațiile României cu Uniunea Sovietică.

conducător era Moscova. Dorea doar să își construiască singură socialismul (Oșca et al., p. 41).

Construcția socialismului de către fiecare stat în parte, în funcție de specificul său, de nevoile și de posibilitățile sale, fără a fi nevoie de intervenția unui „frate mai mare”, a fost și laitmotivul politicii lui Nicolae Ceaușescu. Trebuie precizat că, în România, Nicolae Ceaușescu aplicase de multă vreme unele idei politice pe care Dubček le urmărea pentru dezvoltarea socialismului în țara sa. Politica lui Nicolae Ceaușescu a atras însă, în numeroase rânduri, critica Kremlinului. De altfel, anul 1968 se va dovedi a fi cel mai fierbinte an în relațiile României cu Uniunea Sovietică.

România începuse o depărtare atentă și subtilă de Moscova imediat ce trupele sovietice au părăsit teritoriul românesc, în vara anului 1958. În vremea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej au urmat și alte episoade, care au arătat că România a încetat să mai asculte întru totul ordinele Kremlinului, toate culminând cu „declarația de independență” din aprilie 1964. Printre aceste momente putem enumera: desființarea Institutului de cercetare „Maxim Gorki” din București, decizia introducerii în învățământul românesc a unor limbi occidentale sau refuzul adoptării Planului Valev. În vara anului 1962, când liderul Nikita Hrușciiov a venit într-o vizită oficială în România, el și-a exprimat, în felul său caracteristic, dojenind pe toată lumea din conducerea României, nemulțumirile privind atitudinea României (Scurtu, 2022). Trebuie să precizăm că, în perioada 1962-1964, URSS își infiltrase agenți sub acoperire în teritoriul românesc, la fel cum își infiltrase în statele pe care lagărul socialist le considera inamice: SUA, RFG, Franța, Marea Britanie etc. (Troncotă). Tot legat de acțiuni de spionaj, precizăm că, începând cu anii '60, după momentul de glorie al lui Mihai Caraman, la Moscova nu mai ajungeau toate informațiile culese de agenții români aflați în misiune pe teritoriile statelor considerate inamice, ci ajungeau doar sinteze și opinii românești în urma analizei acestor informații (Pascaru, 2018, p. 88). Acest lucru a deranjat foarte mult Kremlinul, ducând, într-o oarecare măsură, la încordarea relațiilor bilaterale.

Relațiile au continuat să se tensioneze odată cu venirea lui Nicolae Ceaușescu la conducerea statului român. Deși îl cunoșteau pe Ceaușescu ca fiind mult mai rebel și neascultător decât predecesorul său, sovieticii nu s-au opus venirii acestuia la putere, cu toate că ar fi

putut impune cu ușurință un lider supus și zelos, cum ar fi fost Gheorghe Apostol. În memoriile sale, Apostol chiar spune că inclusiv Gheorghe Gheorghiu-Dej l-ar fi numit pe el succesor, cu câteva zile înainte de a părăsi această lume (Apostol, 2022, p. 174).

Primul moment tensionat în relațiile româno-sovietice în epoca Ceaușescu a apărut în anul 1967, odată cu semnarea relațiilor la nivel de ambasadă între România și RFG. Sovieticii au criticat dur această acțiune a României. Nu peste mult timp, România a tensionat, încă o dată, relațiile cu Uniunea Sovietică prin poziția sa față de războiul arabo-israelian, din același an. Nu doar că nu a rupt relațiile cu Israelul, așa cum au făcut toate statele din sfera de control sovietică, ci a ajutat Israelul cu muniție de proveniență sovietică pentru tancurile sovietice pe care aceștia le-au capturat în urma atacurilor pe teritoriile statelor arabe (Buga, 2015, cop. 2).

Încă din anul 1956, odată cu destalinizarea inițiată de Nikita Sergheevici Hrușciiov la Congresul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice din luna februarie, în lagărul socialist a început un război ideologic între Uniunea Sovietică și China. În acest context geopolitic, România a consolidat relațiile cu China la cel mai înalt nivel. Acest lucru va face ca, în preajma anului 1968, România să fie percepută de către Moscova ca unul dintre prietenii cei mai de seamă ai Chinei, ceea ce a aprins și mai mult relațiile deja tensionate dintre cele două părți. În luna mai a anului 1968, la București a venit într-o vizită oficială președintele francez Charles de Gaulle, moment ce a fost interpretat, din nou, ca o ofensă adusă Kremlinului (Stanciu, 2011, p. 129). Relațiile cu Franța s-au materializat și prin achiziționarea unor elicoptere franceze de către România. Când au vrut să le studieze, sovieticii s-au lovit de un refuz categoric din partea oficialităților române. Toate aceste momente succesive au dus la încordarea fără precedent a relațiilor dintre cele două state.

Poziția României față de criza cehoslovacă, atitudinea de susținere pe care Nicolae Ceaușescu o manifesta față de conducerea de la Praga și independența pe care liderul român o exprima în politica externă au făcut ca, imediat după invazia din Cehoslovacia, la granițele României să se contureze o invazie asemănătoare.

GÂNDIREA
MILITARĂ
ROMÂNEASCĂ

În luna mai a anului 1968, la București a venit într-o vizită oficială președintele francez Charles de Gaulle, moment ce a fost interpretat ca o ofensă adusă Kremlinului. Relațiile cu Franța s-au materializat și prin achiziționarea unor elicoptere franceze de către România. Când au vrut să le studieze, sovieticii s-au lovit de un refuz categoric din partea oficialităților române.

Pe calea serviciilor secrete, a sosit la București o informație prin care se spunea că, în următoarea perioadă, Cehoslovacia va fi invadată, după care ar urma România. Informația venea de la un ofițer polonez, care era membru în cercul restrâns al Tratatului de la Varșovia, unde se discutau deciziile cruciale și unde România, deși era membru al pactului, nu avea acces. Prin intermediul omului de legătură Ion Bichel, polonezul a avertizat România că se află în vizorul Kremlinului. Acest lucru se întâmpla în luna mai a anului 1968.

SCHIȚA UNEI INVAZII SOVIETICE ÎN ROMÂNIA. MĂSURI LUATE DE REGIMUL DE LA BUCUREȘTI ÎN SCOPUL APĂRĂRII TERITORIULUI NAȚIONAL

Primele semne clare că Moscova urmărea o acțiune similară cu cea din Cehoslovacia proveneau de la serviciile de informații românești (ANIC, dosar nr. 129/1968, ff. 155-161, apud Betea, 2018, p. 91), care informau conducerea de la București că, la data de 5 august 1968, sovieticii au comasat unele trupe la granițele României, imediat după încetarea aplicației *Sumava*. Nicolae Ceaușescu nu a acordat atenție acestor informații, crezând că serviciile de informații au căzut în capcana dezinformării și le-a sugerat să mai cerceteze. Anterior acestor știri, tot pe calea serviciilor secrete, a sosit la București o informație prin care se spunea că, în următoarea perioadă, Cehoslovacia va fi invadată, după care ar urma România. Informația venea de la un ofițer polonez, care era membru în cercul restrâns al Tratatului de la Varșovia, unde se discutau deciziile cruciale și unde România, deși era membru al pactului, nu avea acces. Prin intermediul omului de legătură Ion Bichel, polonezul a avertizat România că se află în vizorul Kremlinului. Acest lucru se întâmpla în luna mai a anului 1968 (Watts, 2011, p. 367).

Informații despre invazia care se contura asupra României au venit și dinspre spionajul olandez care, în noiembrie 1968, anunța Bucureștiul că i se pregătește invazia pentru data de 22 noiembrie 1968, ora 4 dimineața (Ib., p. 362); tot pentru noiembrie au sosit informații dinspre *Foreign Office*-ul britanic, care anunța că „*rușii fac pregătiri pentru acțiuni militare rapide împotriva României. Credem că este corect ca românii să fie informați despre aprecierile noastre. Acest lucru trebuie făcut la cel mai înalt nivel posibil și în strictă confidențialitate.*” (Ib.), se arăta în discuțiile din cadrul *Foreign Office*. În paralel cu aceste informații, unele declarații ale liderilor comuniști europeni, precum Todor Jivkov, încordau și mai mult situația. Acesta declara următoarele: „*Suntem obligați să luăm măsuri pentru a introduce ordinea în Cehoslovacia, precum și în România. După aceea vom face ordine și în Iugoslavia.*” (Ib., p. 361).

Apelul sosit la București de la Praga, care anunța invazia din Cehoslovacia, a alertat autoritățile române. „*Acu-i rândul meu!*”, ar fi spus Ceaușescu (Pacepa, 2014, p. 147). În orele următoare, s-a întrunit

de urgență Biroul Politic al Comitetului Central al Partidului Comunist Român, pentru a se stabili poziția României. După lungi discuții, care au ținut întreaga noapte dintre 20/21 august 1968, România a luat poziția criticării în termeni duri a invaziei din Cehoslovacia. A doua zi, în fața Comitetului Central, o mare de oameni a asistat la discursul energic al liderului comunist român. În termeni duri, Nicolae Ceaușescu a criticat invazia Cehoslovaciei, pronunțându-se în favoarea diplomației și a neamestecului în treburile interne ale altor state. Tot atunci, Ceaușescu a anunțat înarmarea populației pentru apărarea teritoriului național, România fiind gata de luptă, pentru a-i întâmpina pe invadatori cu foc. La parada militară din 23 august 1968, 51 de batalioane de gărzi patriotice, echipate și înarmate, au defilat prin fața Ambasadei URSS din București (Gheorghe, Soare, 1999, p. 47).

În ziua de 21 august 1968, a fost emis Ordinul Ministerului Forțelor Armate nr. OK 00355, având scopul de a anunța starea de alarmă reală de război în care se găsea România. A doua zi a fost emisă și directiva ministrului Forțelor Armate, care ordona soldaților să deschidă focul, fără a mai aștepta ordin de la superiori, dacă trupe invadatoare pătrund pe teritoriul românesc și depășesc un anumit aliniament (Retegan, 2004, pp. 12-13).

În zilele fierbinți la care facem referire, și anume 20-25 august 1968, la granițele României au fost comasate numeroase trupe, pe teritoriile R.S.S. Moldovenești, Ucrainei, Ungariei, Bulgariei, dar și în Marea Neagră. Simultan cu aducerea acestor trupe la granițele țării, atât la București, cât și în alte orașe mari din România, a crescut brusc numărul turiștilor. Majoritatea erau bărbați necăsătoriți, cu vârste cuprinse între 25 și 40 de ani, cu corp athletic și care, în realitate, erau soldați (Ib.). În afară de aceste aspecte, o aprigă campanie antiromânească a fost inițiată de minoritatea maghiară din Ardeal, care visa la o unire a Transilvaniei cu Ungaria.

Ce măsuri se puteau lua în aceste condiții? Conducerea militară de la București a făcut front comun cu conducerea statului, căutând ajutoare atât interne, cât și externe. Pe plan intern, s-a luat decizia înființării de urgență a mai multor unități militare, pentru toate grupările de forțe, care să acopere întreg teritoriul național, în special punctele cheie precum Poarta Focșanilor și Ardealul. (Ib.) O atenție

GÂNDIREA
MILITARĂ
ROMÂNEASCĂ

În termeni duri, Nicolae Ceaușescu a criticat invazia Cehoslovaciei, pronunțându-se în favoarea diplomației și a neamestecului în treburile interne ale altor state. Tot atunci, Ceaușescu a anunțat înarmarea populației pentru apărarea teritoriului național, România fiind gata de luptă, pentru a-i întâmpina pe invadatori cu foc. La parada militară din 23 august 1968, 51 de batalioane de gărzi patriotice, echipate și înarmate, au defilat prin fața Ambasadei URSS din București.

O altă măsură inițiată de conducerea politică de la București în vederea apărării naționale a constat în pregătirea teritoriului național pentru a face față unei invazii. S-a trecut la analiza căilor de comunicații, la situația drumurilor și a căilor ferate, a podurilor și a tot ceea ce se putea folosi de către armata română în vederea ducerii unui război cu invadatorii.

sporită a fost acordată apărării Olteniei, deoarece Nicolae Ceaușescu spera la crearea unui culoar de trecere pentru armata română pe teritoriul iugoslav. Vom vedea, în cele ce urmează, poziția lui Iosip Broz Tito față de situația României.

Revenind la înființarea de noi unități militare, enumerăm câteva dintre cele create: un ordin al ministrului Forțelor Armate anunța, la 11 septembrie 1968, înființarea Diviziei 57 Tancuri, subordonată Armatei a-2-a (AMNR, dosar nr. 2696/1968, vol. I, f. 80), iar la 24 septembrie 1968, un alt ordin al ministrului anunța înființarea Diviziilor 67 Mecanizată (Brăila), 81 Mecanizată (Dej) și 70 Aviație (Timișoara) (Ib., f. 82). La 17 octombrie, Ministerul Forțelor Armate a dispus înființarea Brigăzii 2 Vânători de Munte (Rădăuți), urmând ca, un an mai târziu, să fie înființate Brigada 4 Vânători de Munte, cu garnizoana la Curtea de Argeș, și Brigada 1 Vânători de Munte, cu garnizoana la Bistrița (Uzskai). Toate aceste mari unități militare aveau în componență structuri subordonate, precum regimente, divizioane și batalioane.

În afară de înființarea acestor mari unități și unități militare care să acopere întreg teritoriul românesc, s-a dispus dislocarea unor trupe dintr-o parte în alta a teritoriului național. Este cazul Divizionului 88 Dragoare Tulcea, dislocat la Giurgiu (AMR, dosar nr. 2696/1968, ib., f. 91), dar și alte astfel de cazuri. O atenție sporită s-a acordat reorganizării învățământului militar (Stănescu, 2009, p. 63). Conducerea politică de la București a realizat că este nevoie urgent de o nouă gândire militară, o nouă clasă de oameni capabili să conducă o armată, dar acest lucru nu se putea realiza peste noapte.

O altă măsură inițiată de conducerea politică de la București în vederea apărării naționale a constat în pregătirea teritoriului național pentru a face față unei invazii. S-a trecut la analiza căilor de comunicații, la situația drumurilor și a căilor ferate, a podurilor și a tot ceea ce se putea folosi de către armata română în vederea ducerii unui război cu invadatorii. Conducerea Armatei a solicitat Ministerului Agriculturii un raport în care să fie menționate toate pădurile, toate apele și toate elementele geografice care pot fi folosite într-o campanie de apărare (AMNR, dosar nr. 2783/1969, f. 3). De asemenea, s-a trecut la construirea, în regim de urgență, a unor depozite pentru muniție și alimente (Ib.).

Toate grupările de forțe din Armata Română au intrat în stare de alertă. România era pregătită să își apere teritoriul, inclusiv prin trupele de Gărzi Patrotice. Anul 1968 a însemnat și impunerea unei noi doctrine militare a poporului român, cea a „Războiului întregului popor pentru apărarea teritoriului național”².

În contextul acelei perioade fierbinți, o misiune extrem de dificilă și meticuloasă au avut-o serviciile de informații. Atât spionajul, cât și contraspionajul au avut misiunea de a aduna informații referitoare la România de pe teritoriile statelor posibil agresoare (problema „Badea”) și de a demasca agenții infiltrați în puncte cheie din conducere, care lucrau pentru serviciile statelor componente ale grupului „Badea” (Foto 1-5).

Numele de cod „Badea” reprezintă cele cinci state care au invadat Cehoslovacia și care urmăreau același lucru și în România. De remarcat că serviciul de contrainformații al Securității a deconspirat mai mulți agenți ai GRU³ în România și care se aflau în conducerea Armatei Române: Ioan Șerb – comandant al Armatei a 2-a, Vasile Petruț – comandant al trupelor de Grăniceri, Floca Arhip – responsabil cu planurile de dislocare ale trupelor române pe teritoriul național și omul care a oferit sovieticilor informații cruciale despre armata română, Nicolae Militaru ș.a. (Neagu, Stănescu, 1999, p. 30). De asemenea, Trupele de Securitate au intrat într-o pregătire accelerată pentru războiul de apărare.

Acestea au fost deciziile gândirii politice și militare de la București menite să apere imediat România. Au fost luate și decizii pe termen mediu și lung pentru pregătirea Armatei Române pentru un eventual război de apărare. Cum era clar că oricând putea fi atacată de URSS și de acoliții săi, România a inițiat un amplu program de dezvoltare a industriei militare.

Dar, după Al Doilea Război Mondial, industria militară românească a fost decimată. România, ca stat considerat învins, a fost obligată să își demonteze cea mai mare parte din fabricile de muniție și armament. Doar două fabrici au rămas funcționale, cele din localitățile Sadu și 30 Decembrie, menite să realizeze muniție pentru forțele de menținere

² Mai multe detalii despre doctrina militară românească în Pascaru (2023), pp. 191-204.

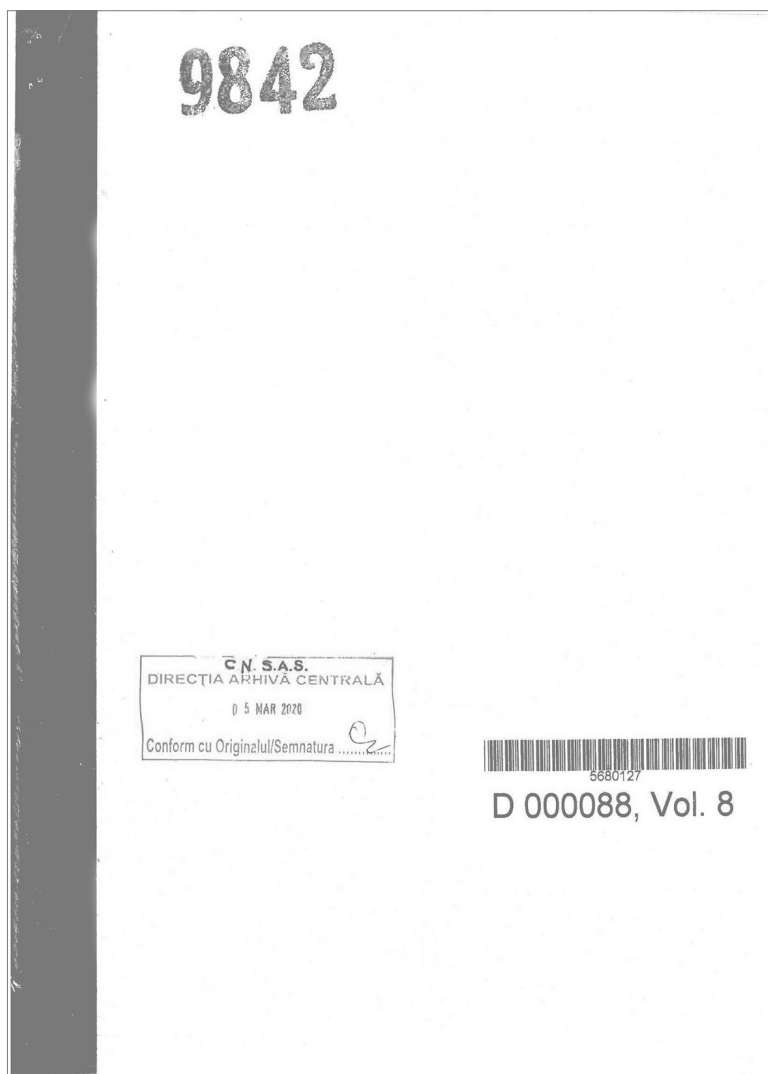
³ Direcția Principală de Informații a URSS.

GÂNDIREA
MILITARĂ
ROMÂNEASCĂ

Toate grupările de forțe din Armata Română au intrat în stare de alertă. România era pregătită să își apere teritoriul. Anul 1968 a însemnat și impunerea unei noi doctrine militare a poporului român, cea a „Războiului întregului popor pentru apărarea teritoriului național”.

a liniștii interne (Oprîș, 2007, p. 8). În anii postbelici, România era sub obligația respectării Tratatului de Pace de la Paris și sub plata despăgubirilor de război către URSS, iar dezvoltarea industriei militare românești era condiționată de clauzele acestor tratate.

CONSILIUL SECURITĂȚII STATULUI

- Direcția III-a -

STRICT SECRET
2 decembrie 1968
Ex.nr. 1

N. O. T. A.

cu problemele ce trebuie avute în vedere cu ocazia îndrumării și sprijinului ce se va acorda Inspectoratelor județene pe linie "B A D E A".

- De problemele "BADEA" se ocupă și răspunde ne-mijlocit inspectorul șef, care să antreneze posibilitățile întregului aparat;
- în funcție de volumul de muncă, să fie repartizat un număr corespunzător de ofițeri;
- asigurarea deplină a conspirativității în jurul acestei probleme.

1./ Cu privire la baza de lucru:

Vor fi incluse în baza de lucru următoarele categorii de persoane:

- a.- Fosta și actuala agenție a organelor de informații "BADEA";
- b.- reprezentanții oficiali care lucrează temporar în țara noastră;
- c.- cetățenii (rezidenți) țărilor "Badea" domiciliați în R.S. România;
- d.- cetățenii români care întrețin legături suspecte cu persoane din țările "BADEA":
 - legături diplomați, tehnicieni, ziariști, comercianți, turiști etc.;
 - vizitatori ai ambasadelor și consulatelor "Badea";
 - persoane care poartă corespondență suspectă cu cetățeni din țările "Badea";
 - persoane care vizitează frecvent țările "Badea", în scop oficial sau particular și au comportare suspectă;

. // .

2.-
e.- cetățeni români care au studiat în țările "Badea" și continuă să întrețină legături neoficiale cu instituții sau persoane din aceste state;

f.- cetățeni români repatriați din țările "Badea";

g.- suspiecții din rîndul turistilor și vizitatorilor la rude veniți din țările "Badea".

- Cazurile mai deosebite din baza de lucru să fie analizate periodic de către inspectorul șef, stabilindu-se măsurile corespunzătoare;

- asigurarea supravegherii informative a bazei de lucru, în care să se țină seama de:

- prevenirea oricăror acțiuni de amestec în treburile noastre interne;

- imprimarea unui caracter ofensiv activității de contracarare a acțiunilor ostile țării noastre;

- verificarea multilaterală și temeinică a informațiilor obținute, indiferent de sursă, pentru a preveni eventualele provocări sau acțiuni de dezinformare a noastră;

- documentarea multilaterală a activității celor urmăriți pentru a putea proba sau demasca oricînd acțiunile lor potrivnice țării noastre;

- crearea de condiții pentru realizarea unor contacte operative între ofițerii cu posibilități în acest sens și reprezentanții, tehnicienii, delegații sau alți cetățeni ai țărilor "Badea" care se află temporar în teritoriu.

2./ Cu privire la crearea rețelei informative:

În scopul depistării persoanelor care desfășoară activitate potrivnică țării noastre și contracarării oricăror acțiuni ostile, este necesară formarea unei rețele de informatori capabili prin care să asigurăm supravegherea întregii baze de lucru.

a.- In recrutarea de noi informatori să avem în vedere, în primul rînd, următoarele categorii de persoane:

- intelectuali și specialiști, cunoscători de limbi străine (profesori, medici, ingineri, cercetători, ziariști, oameni de cultură și artă etc.);

- persoane cu rude sau prieteni în țările "Badea";

- cetățeni români din rîndul minorităților naționale pe linia problemei "Badea";

. // .

3.-
- cetățeni români căsătoriți cu persoane din țările "Badea";

- unii rezidenți ai țărilor "Badea", însă numai după o verificare minuțioasă și cu aprobarea conducerii Consiliului Securității Statului;

- legăturile salariaților reprezentanților diplomatice și economice ale țărilor "Badea", inclusiv vizitatorii acestor obiective;

- salariații instituțiilor frecventate de către diplomații și cetățenii statelor "Badea";

- cetățeni români care au urmat studii în țările "Badea" sau au lucrat un timp în aceste state și au legături ori pot cultiva relații cu persoanele aflate în atenția noastră;

- persoane care au colaborat cu serviciile de informații "Badea".

b.- In instruirea și dirijarea rețelei informative să avem în permanentă în vedere:

- cunoașterea temeinică a principiilor politicii P.C.R. în relațiile cu statele "Badea" și orientarea rețelei informative în lumina acestor principii.

N o t ă: De precizat caracterul contrainformativ al activității noastre, fapt de care trebuie să se țină seama în instruirea informatorilor ce fac deplasări în exterior.

- Educarea fiecărui informator pentru a înțelege just activitatea ce o desfășurăm pe această linie și a învinge teama unora de a ne sprijini cu toată convingerea;

- grija pentru ca informatorii noștri să nu comită provocări sau să fie atrași în asemenea acțiuni;

- verificarea continuă a rețelei informative și controlarea activității acesteia folosind toate mijloacele mijloacelor de securitate.

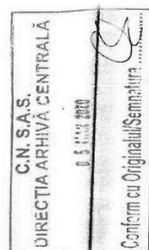
- In instruirea informatorilor să fie fixate sarcini care să ducă la obținerea de date cu privire la:

- problemele pentru care reprezentanții și tehnicienii țărilor "Badea" manifestă interes, metodele și mijloacele prin care încearcă să le obțină, cetățenii români pe care se sprijină în activitatea lor ostilă R.S.România;

. // .

C.N.S.A.S.
DIRECȚIA ARHIVĂ CENTRALĂ
05 MAR 2020
Conform cu Originalul/Semnatura

C.N.S.A.S.
DIRECȚIA ARHIVĂ CENTRALĂ
05 MAR 2020
Conform cu Originalul/Semnatura

- 4.-
- încălcarea regulilor protocolare, de către reprezentanții țării "Badea", privind deplasările, vizitarea unor obiective, contactarea unor cetățeni români și încercări de a pătrunde în zone interzise;
 - inițierea unor acțiuni fără consimțământul autorităților române (difuzarea de materiale, contactarea și prelucrarea unor cetățeni etc.);
 - clarificarea motivelor reale pentru care unele persoane au vizitat reprezentanțele "Badea".

No t ă: Rețeaua informativă să fie orientată ca în discuțiile ce le poartă cu reprezentanții și alți cetățeni "Badea" să-i determine a înțelege că în țara noastră nu au aderanți și că masele sprijină pe deplin politica P.C.R.

5./ Pe linia cooperării în problema "Badea":

- Inspectorul șef să realizeze o bună cooperare între sectoarele Inspectoratului, în scopul folosirii tuturor posibilităților informative în urmărirea acestei probleme.

- Este necesar ca sistematic să se facă analize și instructaje cu ofițerii care participă la problema "Badea" și să se asigure un caracter combativ acțiunilor noastre;

- să se realizeze finalizarea acțiunilor întreprinse;

- să fie selecționați informatori cu posibilități de interpunere pe lângă reprezentanți și alți străini "Badea" ce vin temporar pe raza județului.

4./ In situații speciale, pe lângă intensificarea muncii de supraveghere a persoanelor din baza de lucru și asigurarea unui serviciu permanent, să se aibă în vedere și următoarele sarcini:

- marsrutizarea de informatori sau ofițeri bine pregătiți în țările "Badea" pentru a face observări;

- intensificarea muncii de exploatare a persoanelor care vin în țara noastră, în aceste perioade, din statele respective, pentru a afla ce se pune la cale împotriva noastră;

Foto 1-5: Măsurile luate de Consiliul Securității Statului pe linia „Badea” (ACNSAS, fond Documentar, Dosarul nr. 88, vol. 8, f. 50-53) :

Dar, după Al Doilea Război Mondial, industria militară românească a fost decimată. România, ca stat considerat învins, a fost obligată să își demonteze cea mai mare parte din fabricile de muniție și armament. Doar două fabrici au rămas funcționale, cele din localitățile Sadu și 30 Decembrie, menite să realizeze muniție pentru forțele de menținere a liniștii interne (Opriș, 2007, p. 8). În anii postbelici, România era sub obligația respectării Tratatului de Pace de la Paris și sub plata

despăgubirilor de război către URSS, iar dezvoltarea industriei militare românești era condiționată de clauzele acestor tratate.

Realitatea anului 1968 era însă cu totul alta față de cea din anii '45-'50. Tratatul de Pace de la Paris „*au expirat*”, iar România putea să își realizeze, atât cât îi permiteau economia și Moscova, o industrie militară. Au fost create o serie de fabrici de muniții și armament, dar și de mașini de luptă. Printre cele mai notabile realizări românești, enumerăm AK-47 modernizat, TAB-urile, Tancul TR-77 și avionul IAR 93 (realizat în colaborare cu Iugoslavia) ș.a.⁴.

Până acum am prezentat „*forțele proprii*” cu care se putea apăra România în cazul unei invazii sovietice. Dar, oare, din exterior putea primi vreun ajutor? Exista, oare, vreo speranță? SUA, China, Franța și Iugoslavia erau principalele speranțe ale conducerii politice de la București. Era clar că nu putea fi vorba despre un ajutor militar, nici măcar cu armament, această ipoteză fiind exclusă din start. Însă, o declarație ar fi constituit un sprijin moral. Una dintre declarații a venit chiar de la președintele american Lyndon Johnson, care sublinia, la San Antonio, la 28 august 1968, că „*nu ar trebui dezlegați câinii războiului*” și că un atac sovietic asupra României ar avea urmări neprevăzute (Public Papers, 1970, p. 946). Și secretarul american Dean Rusk i-a trimis o scrisoare premierului sovietic Andrei Kosîghin, prin care îi spunea, printre altele: „*De două ori în viața mea și a dumneavoastră războaiele mondiale au plecat din Europa de Est. Aș dori ca guvernul dumneavoastră să se abțină în cazul în care este planificată vreo acțiune militară împotriva României sau a oricărei alte țări din Europa de Est.*” (Ghiurco&TVR). Tot Dean Rusk l-a chemat la raport și pe ambasadorul sovietic la Washington, Anatoli Dobrînin, întrebându-l ce au de gând sovieticii aducând trupe la granițele României (Dobrînin, 2016, p. 237). Așadar, putem conchide că americanii au pus tot felul de presiuni declarative asupra sovieticilor pentru a nu ataca România.

China era al doilea stat în care România își pune speranțele. China se afla într-un război ideologic cu URSS, luptându-se pentru statutul de primă putere în lagărul socialist. China nu avea nicio teamă

Realitatea anului 1968 era însă cu totul alta față de cea din anii '45-'50. Tratatul de Pace de la Paris „*au expirat*”, iar România putea să își realizeze, atât cât îi permiteau economia și Moscova, o industrie militară. Au fost create o serie de fabrici de muniții și armament, dar și de mașini de luptă. Printre cele mai notabile realizări românești, enumerăm AK-47 modernizat, TAB-urile, Tancul TR-77 și avionul IAR 93 (realizat în colaborare cu Iugoslavia) ș.a.

⁴ Toate realizările industriei militare românești în perioada 1968-1975 pot fi găsite în Pascaru, op. cit., pp. 255-275.

La fel ca și liderii de la Pekin, Tito l-a îndemnat pe Ceaușescu să fie mai ponderat în relațiile cu URSS. Tito nu a fost de acord nici cu aprovizionarea armatei române dinspre Iugoslavia.

de Uniunea Sovietică, liderii comuniști chinezi criticând Moscova cu fiecare ocazie care apărea. Însă, deși China și România aveau relații foarte bune, un ajutor militar a fost exclus. Într-adevăr, premierul chinez Ciu En Lai a anunțat că va critica public acțiunile sovietice împotriva României și că poate ajuta România inclusiv cu tunuri, dar „*aveți grijă că focul de aproape nu se stinge cu apa de departe*”, îndemnând, astfel, România să fie precaută în relațiile cu Moscova (Cătănuș, 2005, p. 43).

În privința Franței, deși președintele Charles de Gaulle vizitase România în luna mai, în afară de câteva avertismente adresate Moscovei, alte măsuri nu au fost exprimate. Ultima speranță a fost Iugoslavia. La data de 24 august 1968, Nicolae Ceaușescu, sperând într-o alianță cu Iosip Broz Tito împotriva Uniunii Sovietice, a făcut în secret o vizită în țara vecină, întâlnirea cu Tito având loc în orașul Vârșeț. Iosip Tito nu dorea, la rândul-i, să se expună unui atac sovietic, cunoscând prea bine modul în care sovieticii acționau în relațiile cu celelalte state socialiste, el însuși găsindu-se în situația lui Ceaușescu în anii '50, când doar moartea lui Stalin a scăpat Iugoslavia de invazie. Revenind la întâlnirea de la Vârșeț, Tito i-a expus lui Ceaușescu situația în care se afla țara sa, aceasta având probleme cu italienii la granițele nordice, și că nu dorea un conflict și cu sovieticii, mai ales că bulgarii aveau tendințe expansioniste, vizând unele părți din Iugoslavia (Scurtu, 2002, pp. 94-114). Tot ce a obținut Ceaușescu de la Tito a fost posibilitatea ca armata română, dezarmată, să intre pe teritoriul iugoslav, unde să se poată reorganiza, iar conducerea politică se putea adăposti pe teritoriul țării sale (Ib.). La fel ca și liderii de la Pekin, Tito l-a îndemnat pe Ceaușescu să fie mai ponderat în relațiile cu URSS. Tito nu a fost de acord nici cu aprovizionarea armatei române dinspre Iugoslavia.

Văzându-se depășit de situație, cu țara înconjurată de trupele Tratatului de la Varșovia, în pericolul real de a fi invadată, probabil și de teama să nu aibă soarta premierului ungar Imre Nagy din 1956, la data de 25 august 1968, Nicolae Ceaușescu a avut o discuție cu ambasadorul sovietic de la București, A.V. Basov. La finalul întrevederii, Basov transmitea Moscovei următoarele: „*Am vorbit cu comandantul. Nu va mai lătra!*”, cuvinte interceptate de Securitate (Betea, pp. 229-233).

De ce a renunțat Brejnev la invazie sau dacă a vrut doar să sperie conducerea de la București, nu știm. Ceea ce știm este că, deși liderul

comunist român se purta ca un rebel în interiorul lagărului socialist, neascultând de multe ori directivele Moscovei, existența sistemului social, politic și economic socialist din România nu se afla în niciun pericol. Nicolae Ceaușescu conducea România cu o mână de fier și nu exista pericolul ca aceasta să abandoneze ideologia socialistă.

Ce a urmat momentelor fierbinți din august 1968? Pe plan intern, s-a născut cultul liderului, cult care, la un moment dat, îl va acapara pe Nicolae Ceaușescu. În august 1968, Ceaușescu și-a trăit momentul de glorie și mulți disidenți, precum Paul Goma sau Adrian Păunescu, au intrat de bunăvoie în partid. Poporul ar fi ieșit de bunăvoie să apere România. În aprecierea mea, atunci a fost pentru prima și ultima dată în istoria comunismului din România când poporul l-a susținut sincer pe Nicolae Ceaușescu.

În politica externă, pentru România începea o perioadă pozitivă, marcată de aderarea la Banca Mondială și Fondul Monetar Internațional. România a legat relații diplomatice cu majoritatea statelor, iar visul american și obținerea clauzei națiunii celei mai favorizate începeau să prindă contur. Nicolae Ceaușescu se desprinde însă, în anii '80, de realitățile care au cuprins întreaga lume. Va sfârși ca ultimul stalinist al Europei, într-o realitate pe care nu o mai înțelegea (Fălcan).

CONCLUZII

Discursul prin care Nicolae Ceaușescu a criticat invazia trupelor Organizației Tratatului de la Varșovia în Cehoslovacia pentru a pune capăt programului de reforme cu caracter liberal, adoptat de Partidul Comunist Cehoslovac în vara anului 1968, a dus la încordarea la maximum a relațiilor româno-sovietice. Relațiile politice româno-sovietice s-au tensionat începând cu primii ani ai deceniului șapte al secolului trecut, mai întâi Gheorghe Gheorghiu-Dej și, mai apoi, Nicolae Ceaușescu adoptând o atitudine din ce în ce mai autonomă în relațiile bilaterale și în blocul socialist.

Documentele de arhivă românești și străine au arătat, de-a lungul timpului, că doar o dată URSS ar fi urmărit o invazie în România, pentru a termina cu „*circul*” independent manifestat de București, însă, în luna august a anului 1968, România s-a aflat în cel mai periculos moment din istoria relațiilor cu sovieticii. Aceștia au dislocat numeroase trupe

GÂNDIREA
MILITARĂ
ROMÂNEASCĂ

Relațiile politice româno-sovietice s-au tensionat începând cu primii ani ai deceniului șapte al secolului trecut, mai întâi Gheorghe Gheorghiu-Dej și, mai apoi, Nicolae Ceaușescu adoptând o atitudine din ce în ce mai autonomă în relațiile bilaterale și în blocul socialist.

Pentru a face față unei invazii, toate grupările Armatei Române au intrat în mobilizare, serviciile de spionaj și contraspionaj și-au intensificat activitatea specifică, poporul s-a alăturat, la rândul său, prin înrolarea de bună voie în Gărzile Patriotice, reînființate chiar în data de 21 august 1968.

de-a lungul graniței cu România, ajutați fiind și de vecinii unguri și bulgari, care au făcut același lucru. Ungaria dorea, ca o recompensă pentru zelul arătat Moscovei, măcar o parte din Ardeal, dacă nu întregul spațiu intracarpatic. Bulgaria tânjea la posesiuni din Iugoslavia, lucru arătat și de Tito în discuția sa cu Ceaușescu, de la Vârșeț.

Pentru a face față unei invazii, toate grupările Armatei Române au intrat în mobilizare, serviciile de spionaj și contraspionaj și-au intensificat activitatea specifică, poporul s-a alăturat, la rândul său, mobilizării, prin înrolarea de bună voie în Gărzile Patriotice, reînființate chiar în data de 21 august 1968. S-au înființat noi unități și mari unități militare, în timp ce altele au fost dislocate pe întreg teritoriul național. Referitor la teritoriul național, la 21 august 1968, s-a început pregătirea acestuia pentru un război de apărare, realizându-se hărți cu tot felul de aspecte și caracteristici care ar putea fi utilizate.

21 august 1968 a reprezentat momentul de glorie al liderului român, o apoteoză, „his finest hour”, cum arăta academicianul Florin Constantiniu (2011, p. 500), și a deschis multe uși pentru Nicolae Ceaușescu și pentru politica externă românească ulterioară.

BIBLIOGRAFIE:

1. Apostol, Gh. (2022). *Eu și Gheorghiu-Dej. Memorii*. București: Editura Paul Editions.
2. Arhiva Consiliului Național pentru Studiul Arhivelor Securității/ACNSAS, fondul Documentar, Dosarele nr.: 86, vol. 5, p. II; vol. 9; nr. 88, vol. 3, vol. 6, vol. 8, f. 50-53; nr. 11711; nr. 11718; nr. 11760; nr. 11761; nr. 12555, vol. 4, 5; nr. 13132, vol. 13, 14; nr. 13206.
3. Arhivele Militare Naționale Române/AMNR, fond Direcția Operații (Microfilm). Rola nr. 1738: Dosarul nr. 2690/1968, Dosarul nr. 2691/1968; Rola nr. 1739: Dosarul nr. 2692/1968, vol. I, f. 80; Dosarul nr. 2696/1968, vol. I, f. 91; Rola 1752: Dosarul nr. 2760/1969; Rola nr. 1757: Dosarul nr. 2783/1969, vol. I, *Monografii și planuri de pregătire operativă a teritoriului*, f. 3.
4. Arhiva Ministerului Afacerilor Externe/AMAE, fond Cehoslovacia, dosarul nr. 1238/1968, f. 56.
5. Arhivele Naționale Istorice Centrale/ANIC, fond C.C. al P.C.R., secția Căminare, Dosar nr. 129/1968, ff.155-161, apud Betea, L. (2018). *21 august 1968. Apoteoza lui Ceaușescu*. Editura Corint.

6. Betea, L. (2018). *21 august 1968. Apoteoza lui Ceaușescu*. Editura Corint.
7. Buga, V. (2015). *Sub lupa Moscovei. Politica externă a României. 1965-1989*. București: Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului.
8. Cașu, I. *Primăvara de la Praga. Percepții sovieto-române*, în <https://historia.ro/sectiune/general/primavara-de-la-praga-perceptii-sovieto-romane-579704.html>, accesat la 6 decembrie 2024.
9. Cătănuș, D. (2005). *România și Primăvara de la Praga*. București: Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului.
10. Cătănuș, D. (2011). *Tot mai departe de Moscova. Politica externă a României. 1956-1965*. București: Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului.
11. Constantiniu, F. (2011). *O istorie sinceră a poporului român*. București: Editura Univers Enciclopedic.
12. Cosma, N., Stănescu, I. (1999). *În anul 1968 a fost programată și invadarea României*. București: Editura Paco.
13. Diplomația: Primăvara de la Praga, <https://www.youtube.com/watch?v=dNtKVT4MA4o>, accesat la 6 decembrie 2024.
14. Dobrinin, A. (2016). *Confidențele unui ambasador sovietic la Washington. Memorii*. București: Editura Meteor Press.
15. Fălcan, D. *Ultimul stalinist. Ascensiunea și decăderea lui Ceaușescu*, <https://historia.ro/sectiune/general/ultimul-stalinist-ascensiunea-si-decaderea-lui-577008.html>, accesat la 21 noiembrie 2024.
16. Gheorghe, I., Soare, C. (1999). *Doctrina militară românească*. București: Editura Militară.
17. Ghiurco, M., TVR, *Moștenirea clandestină. Episodul 2*, <https://www.youtube.com/watch?v=TSOamwmYENI>, accesat la 8 decembrie 2024.
18. Johnson, L.B. (1970). *Containing the public messages, speeches and statements of the president, 1968-1969*. Washington: United States Government Printing Office.
19. Mitrokhin, V., Andrew, C. (2003). *Arhiva Mitrokhin. KGB în Europa și în Vest. Documente*. București: Editura Orizonturi.
20. Opreș, P. (2007). *Industria românească de apărare. Documente*. Ploiești: Editura Petrol-Gaze.
21. Oșca, Al. et al. (coord.) (1999). *Tentația libertății. Operațiunea Sumava*. București: Editura Militară.
22. Pacepa, I.M. (2014). *Moștenirea Kremlinului. Rolul spionajului în sistemul comunist de guvernare*. București: Editura Humanitas.
23. Pascaru, F. (2023). *În fața invaziei. Măsuri militare inițiate de România în contextul crizei cehoslovace*. București: Editura Militară.

GÂNDIREA
MILITARĂ
ROMÂNEASCĂ

24. Pascaru, F. (2018). *Spionajul românesc în timpul regimului Gheorghe Gheorghiu-Dej – Direcția Informații Externe (1951-1963)*. În *Revista Document. Buletinul Arhivelor Militare Române*, nr. 2 (80).
25. Preda, D. (2009). *1968. România și Primăvara de la Praga, Documente diplomatice*. București: Editura Mondomedia.
26. Public Papers of the Presidents of the United States (1970). Lyndon B. Johnson. *Containing the public messages, speeches and statements of the president. 1968-1969*. Washington: United States Government Printing Office.
27. Retegan, M. (2004). *1968. Din primăvară până în toamnă. Schiță de politică externă și politică militară românească*, ediția a II-a. București: Editura RAO.
28. Retegan, M. (2004). *Război politic în blocul comunist. Relații româno-sovietice*, vol. II. București: Editura Tritonic.
29. Sandachi, P. (2001). *Forțele aeriene române și criza cehoslovacă*, în „*Dosarele Istoriei*”, nr. 9.
30. Scurtu, I. (2002). În *Studii de istorie*. București: Editura Ars Docendi, Universitatea din București.
31. Scurtu, I. (1998). *La București, înainte de Praga 1968. Încercări de reformare a regimului socialist totalitar și de ieșire de sub dominația sovietică*. În „*Dosarele istoriei*”, nr. 5.
32. Scurtu, I. 1962 – *Vizita lui N.S. Hrușciov în România*. În revista *Art-Emis*, <https://www.art-emis.ro/istorie/1962-vizita-lui-ns-hrusciov-in-romania>, accesat la 7 decembrie 2024.
33. Soare, C. (1989). *Studii despre doctrina militară românească*. București: Editura Militară.
34. Stanciu, C. (2011). *Războiul nervilor. Dispute Ceaușescu – Brejnev, 1965-1971*. Târgoviște: Editura Cetatea de Scaun.
35. Stanciu, C. (2015). *România și problema cooperării balcanice. 1969-1975*. În „*Arhivele Totalitarismului*”, nr. 3-4.
36. Stanciu, C. (2018). *Ceaușescu și Tito. Singuri împotriva tuturor*. În „*Historia*”, nr. 199, august.
37. Stănescu, M. (2009). *Statul Major General*. În *Enciclopedia Armatei României*. București: Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei.
38. Stănescu, M. (2018). *Criza cehoslovacă în dinamica războiului rece*. În „*Historia*”, nr. 199, august.
39. Stîkalin, A. (2005). *Primăvara de la Praga în viziunea generalului A.M. Maïorov*. În *Document*, nr. 1 (27).
40. Troncotă, C., în *Moștenirea clandestină*, ep. 2, <https://www.youtube.com/watch?v=TSOamwmYENI>, serie documentară despre România și Războiul Rece, accesat la 7 decembrie 2024.

41. Uszkai, N., *Vânătorii de Munte din Armata României – repere istorice și valențe ale prezentului la 102 de ani de existență*, pe site-ul Romania Military, <https://www.rumaniamilitary.ro/vanatorii-de-munte-din-armata-romaniei-repere-istorice-si-valente-ale-prezentului-la-101-de-ani-de-existenta>, accesat la 8 decembrie 2024.
42. Watts, L. (2011). *Ferește-mă, Doamne, de prieteni! Războiul clandestin al blocului sovietic cu România*. București: Editura Rao.

